

УДК 340.12: 342.726

Юрій Турянський
доктор економічних наук,
член НКР Конституційного суду України
tur2020@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4892-0653>

ОБНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПАРАДИГМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

<http://doi.org/10.23939/law2020.25.083>

© Турянський Ю., 2020

Стаття присвячена аналізу потреби оновлення парадигми правового регулювання вживання наркотиків у контексті появи новітніх глобальних викликів та прав людини нового покоління. Проаналізовано міжнародну базу у сфері протидії обігу наркотиків, зокрема Єдину конвенцію про наркотичні засоби 1961 року, Конвенцію про психотропні речовини та Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Вказано, що на сьогодні багато науковців та представників міжнародних громадських організацій заперечують суворий кримінально-репресивний підхід. Вони доводять, що міжнародні договори щодо контролю над наркотиками безпосередньо сприяють цьому середовищу ризику та порушень прав людини, також ціла група науковців доводять факти про неефективність сучасних заходів правового регулювання боротьби з поширенням наркотиків та неефективність міжнародних інституційних заходів. Вказано, що інститут міжнародної протидії поширенню наркотичних та психотропних засобів на міжнародному рівні діє практично півстоліття, та включає в собі як нормативні, так й інституційні засоби протидії. Отож відбувається оновлення методологічних підходів до проблем правового регулювання вживання наркотиків. На сьогодні існують дві проблеми, які в міжнародному законодавстві не мають чіткої відповіді: взаємодія заборона на вживання наркотиків, прекурсорів та психотропних речовин з абсолютним правом на здоров'я людини, правом на людську гідність в аспекті полегшення болю страждаючим особам (право на вживання наркотиків у медичних цілях); можливість легалізації вживання наркотичних засобів в особистих цілях.

Вирішення вказаних питань сьогодні віддане на розгляд національної політики окремої держави. Така позиція не є ефективною, хоча б із того погляду, що масова індустрія обігу наркотиків має між кордонний характер. Належні міжнародні еталони завжди провокували появу не тільки уніфікованого, але й ефективного національного законодавства, яке перевірено позитивним досвідом прогресивних держав.

Ключові слова: наркотичні засоби, психотропні речовини, права людини, оновлення права.

Постановка проблеми. Наркоманія є актуальною проблемою впродовж усього існування людства. Статистика вказує, що від 155 до 250 мільйонів людей у світі вживають нелегальні речовини щонайменше один раз у році [1]. Незважаючи на значну міжнародну та національну увагу, кількість осіб, які мають залежність від наркотичних засобів у світі, істотно зростає.

Протягом 2017 р., за різними оцінками, близько 271 млн осіб у всьому світі принаймні один раз вживали той чи інший наркотичний препарат. Така кількість у співвідношенні до загальної чисельності населення світу означає, що близько 5,5 % осіб віком від 15 до 64 років споживають наркотики, тобто 1 з 18 осіб. Порівняно з попередніми роками дані свідчать про стійке збільшення кількості споживачів наркотиків – у 2009 р., наприклад, їх кількість становила менше 5 %. Одними з найнебезпечніших для багатьох країн вважають саме опіоїдну групу наркотиків, оскільки останні зумовлюють виникнення істотних негативних наслідків для здоров'я. У звітному році їх асоціюють з 66 % випадків смерті з тих 100 %, які пов'язані з розладами внаслідок споживання наркотиків [2].

Розвиток біології та медицини призвів не тільки до позитивних наслідків, зокрема значне скорочення кількості безплідних пар, можливість трансплантації органів та тканин, але й провокує низку невіршених проблем. Серед них поява додаткових загроз через появу нових препаратів, оскільки активізується обіг синтетичних наркотичних препаратів. Вони можуть бути набагато небезпечніші за “класичні” наркотики, передбачити їх поширення, видозміну чи медичні наслідки для організму людини неможливо.

Аналіз дослідження проблеми. Проблема обмеження обігу наркотичних засобів та психотропних речовин розглядається науковцями постійно. Доволі часто до цього питання звертаються фахівці в галузі кримінального права Горбаченко П. А., Буткевич С. А., Волинець В. В., Калиновський В. Б., Уманець Т. Ю. та інші. Проблему легалізації легких наркотиків піднімає І. Грабовська, А. Зозуля, Ю. Поташній, Д. Штанько.

Незважаючи на значну кількість праць за цією тематикою, все ж таки цілісного, повного та комплексного дослідження, що здатне цілковито розкрити усі аспекти згаданого питання, ми не виявили.

Мета цієї наукової статті – проаналізувати потреби оновлення парадигми правового регулювання вживання наркотиків у контексті появи новітніх глобальних викликів та прав людини нового покоління.

Виклад основного матеріалу. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року (з доповненнями) в Преамбулі визначає наркоманію як серйозне зло для окремих осіб і загрожує соціальної та економічної небезпекою для людства. Ст. 5 п. б) визначає, що кожна Сторона найбільш підходящим способом охорони народного здоров'я і благополуччя забороняє виробництво, виготовлення, вивезення та ввезення будь-якого наркотичного засобу, торгівлю ним і його зберігання або застосування [3]. Цей документ став першим основним договором у сфері збереження життя і здоров'я громадян, запобігаючи вживанню наркотиків.

Другий основний договір – Конвенція про психотропні речовини – був прийнятий у 1971 р., і вказував на потребу перебування визначених речовин під міжнародним контролем. Також Єдину конвенцію було внесено зміни до Протоколу 1972 року. З часом каральний характер міжнародної системи контролю над наркотиками також розширився та посилювався, кримінальне законодавство застосовувалося для придушення вживання наркотиків та ринків наркотиків. В преамбулі Конвенції про психотропні речовини вказувалося, що ціллю людства є запобігати зловживання таким речовинами і незаконний обіг, який воно породжує, і боротися проти них [4].

Третій договір про наркотики ООН Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [5] прийнята у 1988 р., котра криміналізувала увесь ланцюжок ринку наркотиків – від вирощування / виробництва до відвантаження, продажу та зберігання. Конвенція 1988 р. включає не лише злочини, пов'язані з контрольованими речовинами, але й прекурсори та відмивання грошей. Здекларовано, що Конвенція прагне усунути корінні причини проблеми зловживання наркотичними засобами і психотропними речовинами, включаючи незаконний попит на такі засоби і речовини і величезні доходи, одержувані від незаконного обігу.

Особливо підпадають під негативний вплив соціального середовища діти. Розуміючи це міжнародне співтовариство у спеціалізованому документі, що стосується прав неповнолітніх акцентує на визначеній проблемі. Конвенція ООН про права дитини визначає як окреме право на захист від наркотиків. Стаття 33 передбачає, що “Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними” [6]. Вказана стаття акцентує на особливості – караності як залучення у незаконну наркотичну діяльність, так і їх незаконного індивідуального вживання неповнолітніми. Існування такої норми посилює спеціальну увагу до проблеми наркоманії. Отож система контролю над наркотиками дотримуються послідовних поглядів: держави зобов’язані захищати дітей від наркотиків та супутніх зобов’язань щодо контролю над цими наркотиками у певних випадках способи.

Загалом понад 95 % держав-членів Організації Об’єднаних Націй ратифікували принаймні один із цих договорів. Важливість цих конвенцій про наркотики полягає в тому, що вони встановлюють основні законодавчі рамки, зобов’язання, інструменти та міжнародні органи для моніторингу та регулювання міжнародної системи контролю над наркотиками. Як встановлено у статті 4 Єдиної конвенції 1961 року, їх основна мета – “обмеження виключно в медичних та наукових цілях виробництва, виробництва, експорту, імпорту, розповсюдження, торгівля, вживання та зберігання наркотиків”.

На сьогодні багато науковців та представників міжнародних громадських організацій заперечують суворий криміналістичний підхід. Вони доводять, що міжнародні договори щодо контролю над наркотиками безпосередньо сприяють цьому середовищу ризику та порушень прав людини. Договори про наркотики – це те, що в міжнародному праві відоме як “конвенції про придушення”. Режими протидії зобов’язують держави застосовувати свої внутрішні закони, включаючи кримінальне законодавство, для стримування або покарання діяльності, визначеної в договорі, і тому є “важливими правовими механізмами глобалізація штрафних норм. Однак, хоча договори про придушення зобов’язують всі держави діяти на національній та колективній основі для боротьби зі злочинами, визначеними як міжнародні, що викликають занепокоєння, вони не пропонують жодних зобов’язань та мало настанов щодо того, що є, а не є відповідним кримінальним реагуванням.

Норберт Гілмор зауважив, що “мало що написано про вживання наркотиків та права людини. Права людини рідко чітко згадуються в літературі про наркотики, а вживання наркотиків рідко згадується в літературі з прав людини” [7, с. 355] Більше ніж 10 років потому постійний брак прогресу в цій галузі змусив тоді спеціального доповідача ООН з питань права на здоров’я Пола Ханта зробити висновок: “Необхідно, щоб міжнародна система контролю над наркотиками ... і складна міжнародна система прав людини який розвивався з 1948 року, перестають вести себе так, ніби вони існують у паралельних всесвітах”. [8, с.9]

Ціла група іноземних науковців доводять (Рік Лайнс, Річард Елліотт, Джулі Ханна, Ребекка Шлейфер, Тену Авафія та Деймон Баррет) доводять факти про неефективність сучасних заходів правового регулювання боротьби з поширенням наркотиків. “На операційному рівні ООН витрачає мало енергії на забезпечення того, щоб національне законодавство про наркотики, передбачене договорами, було розроблене та впроваджене таким чином, щоб гарантувати права людини. Управління ООН з питань наркотиків та злочинності пропонує юридичну допомогу державам у забезпеченні відповідності їх внутрішнього законодавства щодо наркотиків умовам договорів ООН щодо контролю за наркотиками. Однак набагато менше уваги приділяється забезпеченню відповідності такого законодавства міжнародним договорам та нормам прав людини” [9, с. 233].

Міжнародна рада з контролю над наркотиками, договірний орган, створений відповідно до конвенцій про наркотики, здійснює контроль за їх виконанням на національному рівні, регулярно критикує уряди за те, що він вважає слабким дотриманням заборони наркотиків. Це включає

періодичне засудження прийняття на основі доказів заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я, незважаючи на те, що це основне зобов'язання з прав людини, визнане законом великою більшістю держав світу. На міжнародному рівні у 2012 році було публічно відкинута пропозиція про те, щоб Рада мала будь-який мандат чи відповідальність коментувати порушення прав людини, що виникають у результаті внутрішніх заходів щодо вживання наркотиків, які саме міжнародна спільнота заохочує. У той же час, міжнародні інституційні органи присвячують мало уваги на заохочення держави до виконання інших засобів, що заявлені договорів про контроль над наркотиками: забезпечення доступу до контрольованих речовин для використання в медичних цілях, що саме по собі є питанням прав людини. Слід зазначити, що слід також визнати, що після багаторічної агітації громадянського суспільства Рада останнім часом стало більше бажати включати в свою роботу коментарі щодо прав людини та пропаганду доступу до лікарських засобів.

На національному рівні також актуалізується наукова дискусія. Зокрема І. С. Грабовська та А. О. Зозуля відстоює позицію щодо потреби легалізації легких наркотиків. Науковці мотивують, що “подолати наркобізнес зможе тільки легалізація таких засобів і речовин, оскільки заборона ринку сприяє його активному розвитку у кримінальних організаціях та їх збагаченню” [10, с. 666]. Громадський активіст А. Гевліч, навпаки, відстоює протилежну позицію, вказуючи, що “молоді треба прищеплювати імунітет проти наркотиків, а не легалізувати їх” [11, с. 64].

Висновок. Інститут міжнародної протидії поширенню наркотичних та психотропних засобів на міжнародному рівні діє практично півстоліття, та вміщує і нормативні, й інституційні засоби протидії. Отож відбувається оновлення методологічних підходів до проблем правового регулювання вживання наркотиків. На сьогодні існують дві проблеми, які в міжнародному законодавстві не мають чіткої відповіді:

взаємодія заборона на вживання наркотиків, прекурсорів та психотропних речовин із абсолютним правом на здоров'я людини, правом на людську гідність в аспекті полегшення болю страждаючим особам (право на вживання наркотиків у медичних цілях);

можливість легалізації вживання наркотичних засобів в особистих цілях.

Вирішення вказаних питань на сьогодні віддане на розгляд національної політики окремої держави. Така позиція не є ефективною, хоча б з того погляду, що масова індустрія обігу наркотиків має міжкордонний характер. Належні міжнародні еталони завжди провокували появу не тільки уніфікованого, але й ефективного національного законодавства, яке перевірено позитивним досвідом прогресивних держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. U. N. Office on Drugs and Crime [unodc] *World Drug Report 2010*, U.N. Sales No. E.10.XI.13 (2010) URL: http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/World_Drug_Report_2010_lo-res.pdf.
2. Рівень споживання наркотичних засобів значно перевищує попередні оцінки – Щорічний звіт управління ООН URL: <http://arau.org.ua/2019/08/22/>
3. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року (з доповненнями): міжнародний документ ООН від 30.03.1961 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_177
4. Конвенція про психотропні речовини: міжнародний документ ООН від 21.02.1971 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_176
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: міжнародний документ ООН від 20.12.1988 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_096
6. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ ООН від 20.11.1989 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
7. Gilmore N. Drug use and human rights: Privacy, vulnerability, disability, and human rights infringements. *Journal of Contemporary Health Law and Policy*. 1996. V. 12355–356.
8. Hunt P. Human rights, health and harm reduction: States' amnesia and parallel universes. London: International Harm Reduction Association. 2008. 552 p.
9. Lines R., Elliott R., Hannah J., Schleifer R., Avafia T., Barrett D. The Case for International Guidelines on Human Rights and Drug Control *Health Hum Rights*. 2017. Jun. 19(1). P. 231–236.
10. Грабовська І. С., Зозуля А. О. Проблема легалізації наркотичних засобів у кримінальному праві України. *Молодий вчений*. 2018. № 4(2). С. 663-667.
11. Поташній Ю. Анатолій Гевліч: “Молоді треба прищеплювати імунітет проти наркотиків, а не легалізувати їх” *Віче*. 2010. № 15. С. 64–65.

REFERENCE

1. U. N. *Office on Drugs and Crime [unodc] World Drug Report 2010, U.N. Sales No. E.10.XI.13*
2. *Riven spozhyvannia narkotychnykh zasobiv znachno perevyshchuie poperedni otsinky – Shchorichnyi zvit upravlinnia OON* [Narcotics consumption far exceeds previous estimates – United Nations Office for Management’s Annual Report]
3. *Iedynda konventsiiia pro narkotychni zasoby 1961 roku (z dopovnenniamy): mizhnarodnyi dokument OON vid 30.03.1961* [The 1961 Single Convention on Narcotic Drugs (as amended): United Nations International Document of 30.03.1961] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_177
4. *Konventsiiia pro psykhotropni rehovyny: mizhnarodnyi dokument OON vid 21.02.1971* [Convention on Psychotropic Substances: UN International Document of 21.02.1971] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_176
5. *Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro borotbu proty nezakonnoho obihu narkotychnykh zasobiv i psykhotropnykh rehovyn: mizhnarodnyi dokument OON vid 20.12.1988* [United Nations Convention against Narcotic Drugs and Psychotropic Substances: UN International Document of 20.12.1988] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_096
6. *Konventsiiia pro prava dytyny: Mizhnarodnyi dokument OON vid 20.11.1989* [Convention on the Rights of the Child: United Nations International Document of 20.11.1989] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
7. Gilmore N. Drug use and human rights: Privacy, vulnerability, disability, and human rights infringements. *Journal of Contemporary Health Law and Policy*. 1996. V. 12:355–356.
8. Hunt P. *Human rights, health and harm reduction: States’ amnesia and parallel universes*. London: International Harm Reduction Association. 2008. 552 p.
9. Lines R., Elliott R., Hannah J., Schleifer R., Avafia T., Barrett D. The Case for International Guidelines on Human Rights and Drug Control *Health Hum Rights*. 2017. Jun. 19(1). P. 231–236.
10. Hrabovska I. S., Zozulia A. O. *Problema lehalizatsii narkotychnykh zasobiv u kryminalnomu pravi Ukrainy*. [The problem of drug legalization in the criminal law of Ukraine.] *Molodyi vchenyi*. [Young scientist] 2018. No. 4(2). S. 663–667.
11. Potashnii Yu. *Anatolii Hevlich: “Molodi treba pryshchepliuvaty imunitet proty narkotyktiv, a ne lehalizuvaty yikh”* [Anatoly Gevlich: “Young people need to instill immunity against drugs, not legalize them“] *Viche*. 2010. No. 15. S. 64–65.

Дата надходження: 15.01.2020 р.

Юрий Турянский

ОБНОВЛЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПАРАДИГМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ УПОТРЕБЛЕНИЯ НАРКОТИКОВ: К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ

Статья посвящена анализу потребности обновления парадигмы правового регулирования употребления наркотиков в контексте появления новых глобальных вызовов и прав человека нового поколения. Проанализированы международную базу в сфере противодействия обороту наркотиков, в частности Единую конвенция о наркотических средствах 1961 года, Конвенцию о психотропных веществах и Конвенцию Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ. Указано, что сегодня многие ученые и представители международных общественных организаций отрицают строгий уголовно-репрессивный подход. Они доказывают, что международные договоры по контролю над наркотиками непосредственно способствуют этой среде риска и нарушений прав человека, также целая группа ученых доказывают факты о неэффективности современных мер правового регулирования борьбы с распространением наркотиков и неэффективность международных институциональных мероприятий. Указано, что институт международного противодействия распространению наркотических и психотропных средств на международном уровне действует практически полвека, и включает в себя как нормативные, так и институциональные средства противодействия. Так происходит обновление методологических подходов к проблемам правового регулирования употребления наркотиков. На сегодня существуют две проблемы, которые в международном законодательстве не имеют четкого ответа: взаимодействие запрет на употребление наркотиков, прекурсоров и психотропных веществ с абсолютным правом на здоровье человека, правом на человеческое достоинство в аспекте облегчения боли страдающим лицам (право на употребление наркотиков в медицинских целях); возможность легализации употребления наркотических средств в личных целях.

Решение указанных вопросов на сегодня отдано на рассмотрение национальной политики отдельного государства. Такая позиция не является эффективной, хотя бы с той точки зрения, что массовая индустрия оборота наркотиков имеет межграницный характер. Надлежащие

международные стандарты всегда провоцировали появление не только унифицированного, но и эффективного национального законодательства, проверено положительным опытом прогрессивных государств.

Ключевые слова: наркотические средства, психотропные вещества, права человека, обновления права.

Yuriy Turiansky

Doctor of Economics,

member of the NKR Constitutional Court of Ukraine

UPDATING THE INTERNATIONAL PARADIGM OF REGULATION OF USING DRUG: TOWARDS THE PROBLEM

The article is devoted to analyzing the need to update the paradigm of legal regulation of drug use in the context of emerging global challenges and new generation human rights. The international framework for combating drug trafficking, in particular the 1961 Single Convention on Narcotic Drugs, the Convention on Psychotropic Substances, and the United Nations Convention against Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, has been analyzed. It is pointed out that today many scholars and representatives of international NGOs deny a harsh criminal-repressive approach. They argue that international drug control treaties directly contribute to this risk environment and human rights abuses, as well as a whole group of scholars argue about the ineffectiveness of current anti-drug enforcement measures and the ineffectiveness of international institutional measures. It is stated that the Institute for International Counteraction to the Proliferation of Narcotic Drugs and Psychotropic Drugs at the International Level has been active for almost half a century, and includes both regulatory and institutional counteraction. Therefore, methodological approaches to the problems of legal regulation of drug use are being updated. Today, there are two problems that have no clear answer in international law: the interaction of the prohibition on drug use, precursors and psychotropic substances with the absolute right to human health, the right to human dignity in terms of pain relief for suffering persons (the right to use drugs in medical purposes); the possibility of legalizing drug use for personal purposes.

The resolution of these issues has now been submitted to the consideration of the national policy of the individual state. This position is not effective, at least in view of the fact that the mass drug trafficking industry is cross-border. Good international standards have always provoked the emergence of not only unified, but also effective, national legislation, which has been tested by the positive experience of progressive states.

Key words: narcotics, psychotropic substances, human rights, renewal of law.